

ЗА „ПРАВОТО НА СМЪРТ“

Николема Пулева

ON THE “RIGHT TO DEATH”

Nikoleta Puleva

Abstract: *The right to life is a fundamental, personal, constitutionally secured right of persons, which has the highest level of protection against the truth of order. Art. 28 of the Constitution of the Republic of Bulgaria, arrange the right to life as an accessory to every person. It is not regulated by the Bulgarian government, which has been produced on its life – the right to die. Its legal framework would contribute to the contribute of controversial issues regarding a person’s attitude to the death of persons in order to protect the basic human value – life.*

Key words: *right to life, right to death, euthanasia, suicide.*

Правото на живот е една от аксиомите, с които бива възпитаван всеки юрист. Разпоредбата на чл. 28 от Конституцията на Република България закрепва правото на живот на най-високо правно ниво. Изрично е постановено, че: „посегателството върху човешкия живот се наказва като най-тежко престъпление“. Нещо повече, с разпоредбата на чл. 4, ал. 2, Конституцията определя гарантирането на човешкия живот като най-ярка проявна форма на правовата държава.

По въпроса, свързан с правото на живот, има и практика на Конституционния съд на Република България. Съгласно решение № 10/10.07.1995 г. по к.д. № 8/95 г. на КС: „без съмнение правото на живот, разбирано като право на опазване на живота и здравето е конституционно право от най-висш порядък [...] то има върховенство и приоритет по отношение на други права, които за да бъде опазено то, е допустимо да бъдат накърнени“. Друго решение е № 19 от 1997 г. на КС във връзка с пределите на института „неизбежна отбрана“. В него се посочва основната цел на неизбежната отбрана, а именно – запазване на застрашеното право и допускането да бъде защитено от засягане. Личността и правата на нападателя продължават да са обект на конституцион-

ноправна защита и след като той е предприел непосредствено противоправно нападение.

Правото на живот е закрепено и в редица международни актове, като чл. 3 и чл. 12 от Всеобщата декларация за правата на човека¹, чл. 2 и чл. 8 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи², чл. 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз³, чл. 6 и чл. 17 от Международния пакт за граждански и политически права⁴, чл. 4 от Американската декларация по правата на човека.

Нищо от това не е случайно. Ако има някаква ценност, която правото трябва да защитава докрай, това е човешкият живот. Нищо случайно няма и във факта, че през 1998 г. Народното събрание отмени и смъртното наказание. И до днес отношението към него е един от основните цивилизационни критерии. В Протокол № 13 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи относно премахването на смъртното наказание при всички обстоятелства се подчертава, че: „правото на живот на всеки представлява основна ценност в едно демократично общество“ и поради това „смъртното наказание се премахва“.

Изобщо, правото на живот е фундаментално човешко право, защитено на всички нива, включително и с най-тежките санкции в Наказателния кодекс.

¹ <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=blg>

² Чл. 2 ЕКЗПЧОС – „Правото на живот на всеки се защитава от закона“.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>

⁴ Чл. 6 Международен пакт за граждански и политически права – „Правото на живот трябва да се защитава от закона, никой не може произволно да бъде лишен от живот“.

Това може да породи погрешното разбиране, че то е абсолютно, ненакърнимо при никакви обстоятелства, че правото на живот надхвърля отделната личност, престава да бъде свързано с нея и се превръща в абстрактна обществена ценност, която трябва да бъде защитавана и независимо от волята на нейния носител – конкретния човек. А това възможно ли е? Може ли да се защитава едно право, без това да е поискано от неговия носител? А когато то е правото на живот, тази ненакърнимост при никакви обстоятелства не го ли превръща в „задължение да се живее“?

Подобно становище не може да бъде споделено. Според мен, правото на живот не може да бъде еднозначно разбирано като ценност от обществен порядък. То не може да се откъсне от своя носител, няма свой собствен правен живот, изцяло извън волята на неговия титуляр.

Това поставя и въпроса за „правото на смърт“.

Съществува ли правото на смърт и какво е отношението му с правото на живот е въпрос, който не може да бъде подценяван. Тяхното съотношение предизвиква множество въпросителни в етичен, религиозен, психологически и философски план. Настоящата разработка е насочена към разглеждане на наказателноправните проблеми, които възникват по повод „правото на смърт“.

При разглеждане на института на смъртното наказание, професор Лазар Груев⁵ не поставя въпроса дали държавата има право да налага тази толкова сурова мярка. Призмата, през която се разглежда смъртното наказание, е, доколкото е било необходимо и полезно използването именно на този вид наказание, с оглед на целите, които са поставяни сред обществото. Въпросът за правото на смърт може да се разглежда по сходен начин. Въпреки че държавата не го регламентира изрично, в настоящата разработка ще се опитам да представя защо е необходимо да е уредено и какво ще допринесе това с отношението му към първичното за него право на живот.

Няма как разглеждането на това право да не започне с въпроса за евтаназията.

Съществуват редица дефиниции за евтаназията⁶. Най-често тя се свързва с влошеното

здравословно състояние на лице, което е безнадеждно и му причинява непоносими болки и страдания. Резултатът от това състояние е непосредствена смърт. Субект на деянието в повечето случаи е лекар, но това може да бъде и всяко друго лице, напр. член на семейството на болния. Необходимо е също така валидно съгласие на болния, което по недвусмислен начин да е насочено към настъпване на крайния резултат на евтаназията, а именно – смъртта. Упражнява ли, по този начин, лицето „правото си на смърт“? Съгласявайки се да бъде евтанизиран, болният се разпорежда с живота си изцяло в посока на задоволяване на личния си интерес. Целта му е да се избави от непоносимите мъки и неизбежната смърт. Следвайки личния интерес, това поведение се разминава с изискването на обществото за запазване на човешкия живот.

Основания за евтаназия са само случаи с изключително голямо страдание на лицето, при които медицинските усилия и възможности са непосилни, а смъртта се явява единственото средство за предотвратяване на болката. В някои случаи нужното съгласие може да се даде лично от болния. Тогава ще е налице т.нар. доброволна евтаназия, при която жертвата сама изяснява желание животът ѝ да бъде прекратен. В други случаи, като например, когато лицето е изпаднало в кома или в друго подобно състояние, което води до невъзможност да се изрази лично нужното съгласие, това се прави от близък на болния. Или това е т.нар. принудителна евтаназия.

Разбиранията за същността на евтаназията, не само у нас, а и по целия свят, се третират като осъществяване на убийство. Умъртвяването може да се извърши пряко от субекта. Например, когато лекар даде на тежко болен пациент, поискал да бъде евтанизиран, смъртоносен медикамент, като директно му бие инжекция, с която предизвиква по-бързото настъпване на смъртта на лицето, ще е налице активна евтаназия. Съгласието за настъпване на крайния резултат е дадено от пациента, но действието по постигането му е осъществено от друго лице, най-вече лекар. Не така стоят нещата с т.нар. асистирано самоубийство. В този случай болният не е в много напреднало вло-

⁵ Груев, Л. Смъртното наказание Pro et Contra, София: Сиби, 1998.

⁶ Първ думата „евтаназия“ използва Франсис Бейкън, който през 1623 г. в „За достойнството и напредъка на науките“ я дефинира като „лека и достойна смърт“. Философът Томас Мор в „Утопия“ пише, че самоубийството и евтаназията на неизлечимо болен биха били благоразумна постъпка. През XIX век с термина „евтаназия“ се дефинира убийство, извършено от съжаление към жертвата. Нещо още по-интересно, породено от евтаназията, е фактът на възникване на т.нар. „living will“ – завещание, което подлежи на изпълнение, докато е все още жив завещателят, първото такова е съставено през 1967 г. в САЩ.

шено състояние, може да се движи и осъзнава какво прави. Тогава поради една или друга причина същият този лекар може да направи само следното – да остави на шкафчето до главата на болния смъртносното хапче, а всичко останало да зависи от пациента. Ако пациентът приеме това хапче и с него настъпи смъртта му, ще попаднем в хипотеза на асистирано самоубийство. Това поведение на лекаря се различава в някои нюанси от деянието при пасивната евтаназия, където се изисква пълно бездействие, пасивно поведение, по неприлагане или непродължаване на конкретни животоподдържащи мерки. Поради това асистираното самоубийство е различно от пасивната евтаназия.

В редица страни по целия свят евтаназията е разрешена без изрична регламентация. Това обстоятелство настъпва от липсата на наказание при нейното осъществяване. И въпреки че умишленото умъртвяване на едно лице е престъпление навсякъде, специфичната процедура по евтаназията и състоянието, в което се намира жертвата, са само едни от елементите, които налагат изричното регламентиране на евтаназията. А в някои законодателства е регламентирана и възможността да се подпомогне самоубийството на друго лице. В Гърция и Румъния евтаназията е изрично забранена. В други страни тя е изрично уредена.

Евтаназията е легализирана в Холандия, Белгия, Франция, Швейцария, Япония, щат Орегон в САЩ, Италия и Уругвай. Една от най-подробните уредби на процедурата е тази в законодателството на Холандия⁷ от 2001 г. Холандският закон поставя редица условия, при наличието на които ще е възможно осъществяване на евтаназия. Такива условия са болестта на пациента да бъде неизлечима, болестта да причинява постоянни и непоносими мъки, пациентът да е от правил писмена молба животът му да бъде прекратен, лицето да е вменияемо и да е навършило 16 години, а по изключение и само със съгласието на родителите, евтаназия се допуска и на лица, навършили 12 години. Поводът евтаназията да бъде закрепена в холандското законодателство е, че тя се практикува в страната повече от 30 години, без да има нито един осъден, въпреки че за такова деяние се е предвиждало наказание от

12 години лишаване от свобода⁸. В други законодателства необходимите условия за осъществяване на процедурата се допълват със задължителна консултация от психиатър, създаване на специални комисии, издаващи разрешението за евтаназия, нотариална заверка пред нотариус и двама свидетели на писмената молба на пациента, на лицето да му останат по-малко от 6 месеца живот.

Но съществуват и други причини, различни от наличието на влошено здравословно състояние, при които всеки е свободен да упражни правото си на смърт, макар и то да не е изрично регламентирано като такова.

Такава хипотеза е изборът на едно лице да се лиши от живота си поради напълно реалистични за него религиозни подбуди. Не остават скрити подобни прояви и то на немалки групи от хора. Един от най-известните случаи, завършили с масово самоубийство, е т.нар. „Народен храм“ в Гвиана през 1978 г., воден от преподобния Джим Джоунс⁹. По нареждане на водача почти хиляда участници в култа изпиват отровен „Кул-Ейд“ (питие в хартиена чашка, което съдържа цианид) и умират. Една от версиите при разследването на самоубийството е, че то се дължи на факта, че някои членове на сектата са решили да я напуснат. Подобна е и ситуацията в САЩ, Калифорния¹⁰, през 1997 г., където членовете на сектата е трябвало да се самоубият, за да се качат на космически кораб, който ще ги отведе в рая. Случаят остава известен като „Небесна врата“ или „Портите на рая“. И въпреки че това поведение остава неразбираемо за много голяма част от обществото, то не е санкционирано от наказателноправния ред. Единствената санкция, която понася, е негативната оценка и невъзприемането му от обществото. В този случай наказателноправният проблем не е свързан със самото самоубийство. Тук въпросът е доколко едно лице има право да се разпореди с правото си на живот – като се лиши от него, по собствена воля, но с чужда помощ и по религиозни подбуди? И няма ли това негово поведение да се приравни на евтаназия, с една-единствена разлика – религиозния мотив.

⁷ Георгиев, И. Правото на смърт: Юридически аспекти на евтаназията, // *Съвременна право*, 2006, № 3, 63–87.

⁸ По данни от различни източници животът на около 3000 души годишно е прекратяван от лекари по желание на самите пациенти.

⁹ <https://www.dnes.bg/notifikacii/2018/11/01/chicho-djim-i-nai-masovoto-samo-ubiistvo-sekta-ili-proekt-na-cru.392307>

¹⁰ <https://iskamdaznam.com/naj-brutalnite-samoubijstveni-kultove/>

Друга хипотеза, тясно свързана с правото на смърт, е доброволното участие на лица в научни експерименти с реален риск за живота им. Да, при тях смъртта не е нито желана, нито единствена последица, но е твърде възможна и допустима. А смъртта винаги е последица, от която връщане назад няма и не може да има. Това означава, че въпреки всичко съгласилят се да се подложи на експеримент с висок риск за живота си, се съгласява и с възможния краен резултат. С други думи реализира правото си на смърт.

А какво, ако не упражняване правото си на смърт, е подвигът на тримата герои от най-голямата атомна авария в човешката история през 1986 г. в АЕЦ – Чернобил, Украйна¹¹? За да предотвратят повторен взрив, от който се е предвиждала експлозия, изстрелваща огромно количество радиация към небето, трима доброволци влизат в радиоактивната вода под горящото ядро на централата, като знаят, че ще бъдат мъртви до седмици. С този подвиг те жертват себе си, за да спасят милиони други животи и за да изпълнят дълга към страната си. Имали ли са друг избор – да, но съвсем съзнателно се впускат в – за едни спасителна, а за тях смъртоносна мисия. Дали причината за решението им е била спасението на обречените на сигурна смърт цели държави, дори континенти, или дългът към страната, това остава тяхната тайна. Но резултатът е един и същ – поемайки този риск, тримата герои избират гибелта си, избират правото да умрат.

И все пак правният ред поставя и някои ограничения с оглед специфичния характер при разпореждането с правото на живот. Разпореждането може да бъде както фактическо, така и юридическо. Израз на фактическо разпореждане е самоубийството. А юридическо разпореждане представлява именно волеизявлението за доброволно участие в медицински или научни експерименти. Това поведение е свободен избор на лицето, който не е забранен от държавата. Законодателят е категоричен и съгласието на лицето да бъде засегнато неговото благо – здравето и животът му – изключва престъпния характер на деянието. Това е отново своеобразно упражняване на правото на смърт.

За да видим в по-голяма пълнота реализирането на правото на смърт, трябва да избягаме от следването на „буквата на закона“. Трябва да

се върнем към основни, неписани правни принципи, които съпътстват правото през цялото му съществуване. Това, че животът е човешко право, е безспорно. Но когато става въпрос за човешки преживявания и чувства, състоянието, в което един човек живее в мъки до края на дните си, придобива различно измерение от хуманистичното.

Българското право забранява евтаназията. Тази забрана е не само формално произтичаща от Закона за здравето. Тя се основава на наказателноправната защита на правото на живот, предвидена в НК със състава на чл. 115. Разпоредбата на чл. 115 НК не придава никакво правно значение на съгласието на пострадалия, когато се отнася до отнемането на човешки живот, за разлика от други състави, като този на кражба по чл. 194 или изнасилване по чл. 152 от НК. Със или без такова съгласие, умъртвяването е третирано еднакво – като убийство. Ако такова умъртвяване бъде извършено в условията на евтаназия, единственият наказателноправен въпрос би възникнал за това, дали деянието на лекаря е осъществено при смекчаващи или отегчаващи обстоятелства. Разбира се, отговорът на този въпрос ще зависи от философските нагласи на съдията и от неговия либерален или обратно – консервативен уклон. В нашия НК няма предвиден привилегирован състав за убийство по молба на жертвата. Такъв привилегирован състав се е съдържал единствено в първия български Наказателен закон от 1896 г., който в чл. 251 урежда, че за убийство по изрична молба на убития се предвижда наказание „строг тъмничен затвор до 5 години“, а ако убийството е извършено и от състрадание към убития – наказанието е тъмничен затвор, не по-малко от три месеца¹².

Законодателят регламентира в Наказателния кодекс какво, кога и по какъв начин извършеното от дееца представлява престъпление, което се санкционира от държавата. Но извън регламентацията остава човешкото право на смърт, в същото време то не е никъде изрично забранено.

Евтаназията е забранена в българското право, но това не бива да означава, че въпросът за нейната легализация е изключен. Аз не бих си позволила да правя анализ от философски, етични или религиозни позиции и затова ще си позволя само някои юридически аргументи. Най-общо те се основават на разбирането, че правото на живот е преди всичко право на неговия носител и едва

¹¹ <https://www.edna.bg/svobodno-vreme/zaradi-tiah-sme-zhivi-trimata-smeli-myzhe-ot-chernobil-koito-se-zhertvaha-za-evropa-4657712>

¹² Чл. 251, ал. 1 и ал. 2 от Наказателен закон, утвърден с указ от 02.02.1896 г.

след това е ценност от публичен порядък. Но може ли да разглеждаме правото на живот извън човешката личност, може ли да съществуват независимо и самостоятелно едно от друго? Отговорът на въпроса поставя на преден план съществуването и признаването на правото на смърт.

Нито НК, нито цитираните в началото решения на КС изключват възможността правомерно да се посегне на живота на едно лице. Най-ярки примери за това са хипотезите на неизбежна отбрана и крайна необходимост. Когато характерът и опасността на нападението го предполагат, всеки може да посегне на живота на нападателя. Когато това е единствената възможност за оцеляване в условията на крайна необходимост, изводът е същия. Дори само тези два примера са достатъчни, за да обусловят един извод – правото на живот не е абсолютно право. Правото допуска възможността правомерно едно лице да бъде лишено от живот. В свои актове Върховният касационен съд¹³ указва на съдилищата, че за да защити своите блага, нападнатият може да посегне и унищожи всяко едно благо на нападателя си. Като не посочва изрично кои са тези блага, които могат да бъдат засегнати и дори отнети, следва да се приеме, че в тях се включва и правото на живот. В този случай, защитавайки изцяло своя личен интерес, отбраняващият се, действа срещу генералния, обществен интерес за запазване и съхраняване на живота на всички индивиди. И щом е извършено при всички изрични условия и са налице всички законови предпоставки, това поведение е допустимо от държавата. И Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи урежда по подобен начин ситуацията, като регламентира, че лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите, гарантиращи правото на живот, когато това лишаване е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима при защита на което и да е лице от незаконно насилие¹⁴.

Друг случай, допускащ ненаказуемо отнемане на човешки живот, е причиняване на смърт по непредпазливост от майка на своята недоро-

дена или току-що родена рожба – чл. 125 НК. Доколкото деянието е извършено по непредпазливост, превес се дава на личния интерес на извършителя. И обратно, ако то е извършено умишлено, на преден план се поставя защитата на обществен интерес.

Бих отишла една стъпка по-далеч.

Разпоредбата на чл. 127 НК инкриминира склоняването и подпомагането към самоубийство. Нищо в нея не води до извода, че ако едно лице извърши неуспешен опит за самоубийство, то ще подлежи на наказателна отговорност, защото е опитало да засегне ценност от публичен ранг. Не, със своите действия то има право да се разпорежда с живота си, тъй като правото на живот не е абсолютно право. И ако това е така, носителят на правото на живот има и още едно, производно право – правото на смърт.

До каква степен наказателното право позволява на всеки човек да се разпорежда със своя живот и със съществуването си? Самоубийството е само един от примерите, с които се очертават границите на това разпореждане на всеки с живота си. Българският НК не инкриминира самоубийството като престъпление, така то е ненаказуемо и непротивоправно, не е престъпление. Поради това всеки човек има възможност да се самоубие или да опита да го стори, без от това деяние да последва каквато и да е правна последица. Така всеки има избор да се разпорежи със своя живот напълно безнаказано¹⁵. А самоубийството, по своите последици, не се различава от положението, в което едно лице не иска да продължава своя живот, по една или друга причина, и избира да сложи край. Като свободен избор на лицето следва да се приеме и искането за евтаназииране, на което държавата не следва да се противопоставя. Положението и на едно лице, което иска да бъде евтаназиирано е идентично на това на самоубиеца. Разликите имат само количествен характер.

Самоубийството като непротивоправно поведение е прието не само у нас, но и в почти всички държави, дори и в исторически план случаите на престъпно самоубийство са единични¹⁶.

¹³ Постановление № 12 от 29.11.1973 г.; Решение № 232/24.07.2012 по кнд № 587 по описа за 2012 г.; Решение № 51 от 11.04.2012 по кнд № 3134/2011 на ВКС.

¹⁴ ЕКЗПЧОС чл. 2, ал. 2, Рим, 04.11.1950 г.

¹⁵ **Тодоров, Ц.** Евтаназията – производно право на достойна смърт?, <https://www.challengingthelaw.com/medicinsko-pravo/evtanaziata-pravo/>

¹⁶ Повечето западноевропейски страни от Средновековието до началото на XIX век, а също така и много ислямски държави.

По не по-различен начин е решен и въпросът с подпомагането или склоняването към самоубийство, където и други държави уреждат като престъпни състави в своите законодателства. В описаните случаи защитата на обществения интерес надделява над тази на личния интерес.

А както стана ясно от последните дни, съдът в Германия дава превес на защитата на индивидуалния интерес пред обществения, като оправдава лекари, оставили пациентите си да се самоубият¹⁷. Казусът накратко е следният – двама лекари са се грижели за пациенти, които са приели лекарства в смъртоносни дози, но са решили да не вземат никакви мерки, за да спасят животите им, и те умират. И в двата случая е станало ясно, че пациентите са искали да сложат край на живота си. Въпреки че съгласно немското законодателство, ако: „пациентът се самоубие, дори и с помощта на някой друг, действията на този човек не са наказуеми по силата на закона“, срещу двамата лекари е повдигнато обвинение за убийство. Съдът в Германия постановява, че лекарите не са задължени да се опитват да спасяват живота на някого след опит за самоубийство против волята на този човек. С това решение са потвърдени и решенията на регионалните съдилища в Берлин и Хамбург, в които решаващ фактор за крайния резултат има само и единствено волята на пациента. Решения в този смисъл не са изключения за съдебната практика в Германия и подобни казуси се срещат още през 2012–2013 г. Лекарите дори призовават съдът да постановява решения, които подкрепят правото на гражданите да вземат решения за себе си.

Какъв смисъл се придава на правото на живот от правото – на лично право или на обществена ценност? Няма съмнение, че правото на живот е субективно право на човек и то представлява абсолютна предпоставка за упражняването на останалите права, които са правно гарантирани. Правото на живот следва да се разгледа както от страна на неговата същност, така и от страна на неговото осъществяване. Безспорно то е основно, конституционно закрепено и гарантирано от правния ред субективно право на всеки човек. То е най-висшата ценност и основното благо на

всеки. Неговото съществуване е условие и предпоставка за реализирането и осъществяването на всички останали права. А осъществяването на правото на живот следва да се разбира като е съвкупност от възникване на различни по рода си други права за носителя на правото на живот.

А доколкото всеки човек има възможност самостоятелно да се разпорежда със собственото си тяло, такава се предоставя и на бременната жена. В България има строго определена процедура, при спазването на която се допуска извършването на аборт от бременна жена. Въпросът за това дали и доколко на неродено дете могат да се предоставят права и то да се третира като субект на правото, е не по-малко сложен от разглеждания. Някои от авторите приемат плода на все още нероденото дете, като част от тялото на майката, а други – като самостоятелен правен субект от момента на зачеването¹⁸. А като част от собственото си тяло, на майката се предоставя свободният избор на поведение – да запази плода или да го отстрани. Ако предвидената процедура не бъде спазена или бъде опорочена чрез нарушаване на утвърдените медицински стандарти и правилата за добра медицинска практика, субектът на деянието следва да понесе наказателна отговорност, регламентирана в НК¹⁹. Но ако абортът е извършен по правилата, интересът на майката има превес над интереса на обществото да види още едно раждане. Това е още едно доказателство, че правото на живот е не само лично право на всеки негов носител, но при определени условия и право на всяка майка по отношение на нероденото ѝ дете.

С легализирането на евтаназията спрямо хората ще бъде преодолян и поредният парадокс, пред който е изправено нашето общество. Противниците на евтаназията се аргументират и с това, че убийството, дори и по молба на жертвата, е не само неприемливо деяние, но и нечовешко и неоправдано нито от етична, нито от социална гледна точка. Справка в Закона за ветеринарномедицинската дейност и други нормативни актове, свързани със защитата на животните, показва, че при страдания и болки от страна на животните, е разрешено те да бъдат евтаназирани²⁰. Живото-

¹⁷ https://www.dnevnik.bg/evropa/2019/07/04/3933665_germanski_sud_opravda_lekari_ostavili_pacientite_si_da/

¹⁸ **Христова, И.** Нероденото дете като самостоятелен правен субект от момента на своето зачеване, <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/nerodenoto-dete/>

¹⁹ Чл. 126, ал. 1, НК – Който със съгласието на бременна жена умъртви плода, ѝ извън акредитирано лечебно заведение или в нарушение на утвърдените медицински стандарти и правилата за добра медицинска практика, се наказва с лишаване от свобода до пет години.

²⁰ Чл. 179, ал. 3, от Закона за ветеринарномедицинската дейност, в сила от 02.05.2006 г., изм. ДВ., бр. 24, от 22 март 2019 г.

защитниците поддържат тезата, че това е акт на висша хуманност и човешчина спрямо животно, което изпитва непоносими болки и страдания. По този начин уреждаме правото на смърт като алтернатива за безнадежното състояние на животното, но относно човека това се приема като израз на зверско и кръвожадно поведение.

Както вече споменах, със Закона за здравето от 2005 г. изрично се забранява евтаназията²¹. Така е изразена позицията на държавата относно евтаназията – съществуване на право на смърт, както и съотношението му с правото на живот. Тази позиция е непоследователна.

Въпреки изричната забрана за евтаназията Закон за здравето предвижда възможност лицето да откаже по всяко време предложената медицинска помощ или продължаване на започнатата медицинска дейност. За това поведение има изрично регламентиран ред, който се изразява в удостоверяване на отказа на лицето с подпис върху бланка по образец, предвиден в Наредба № 49 от 2010 г.²². Последниците на практика не се различават от тези, които се реализират с пасивната евтаназия – смъртта на лицето настъпва в резултат от бездействието на друго, след изрично негово съгласие за това. На това основание законът урежда, макар и индиректно, осъществяване на пасивна евтаназия.

Давам си сметка, че въпросът с евтаназията е твърде сложен, за да бъде изяснен в рамките на една статия. Сложността на поставения въпрос е и една от причините предложеният през 2005 г. законопроект на Закон за евтаназията, внесен в Народното събрание от депутата Любен Корнезов, да не бъде одобрен и приет. Аргументите на противниците на легализирането на евтаназията могат да се обобщат главно до невъзможността да се установи действителното желание на лицето, поискало евтаназия. От това следват и възможните злоупотреби, които могат да настъпят като последици при неспазване на процедурата още в самото ѝ начало. Всъщност, това едва ли са истинските аргументи. Според мен те се коренят в консервативния характер на българското общество, което не изглежда склонно да приеме евтаназията. Ние все още сме под влиянието на консервативното разбиране, че човешкият живот има повече обществени измерения, отколкото да

бъде обикновено човешко право. И това наистина е така донякъде. Никой не може да отрече легитимния интерес на обществото да пази човешкия живот, защото всеки човек допринася за многообразието в света. Друг е въпросът, че може би е дошло времето да намерим съвременния баланс между човешкия живот като обществена и като лична ценност. Не мога да си представя, че в една съвременна държава правото може да защитава един човек против волята му, когато тази воля е основана на легитимен интерес. Законът трябва само да създаде необходимите гаранции, както и Конституцията изисква, човешкият живот да бъде съхранен в съответствие с волята на неговия носител. Предвиденото в Конституцията, че посегателството върху човешкия живот трябва да се наказва като най-тежко престъпление, не може да не бъде интерпретирано и в контекста на „достойнството и правата на личността“, гарантирането на които (чл. 4, ал. 2 КРБ) определя държавата ни като правова. Не мога да разделя правото на живот на едно лице от неговото достойнство. Когато достойнството ти налага да жертваш правото си на живот, този въпрос не може да бъде подминаван от държавата – тя трябва да създаде условията този конфликт да бъде преодолян. Това може да стане с легализирането на евтаназията.

Разбира се, „правото на смърт“ не може да бъде сведено единствено до евтаназията. Както вече споменах, то ще обхване и доброволното лишаване от живот с чуждо участие за постигането на друг легитимен интерес – било религиозен, било свързан с участието в рисковни научни експерименти, било дори и заради изпълнение на гражданския дълг към държавата.

Всъщност въпросът с „правото на смърт“ не е въпрос на законодателството изобщо, а единствено на НК. Само кодексът може да уреди правото на смърт. Това може да стане било като в чл. 115 НК се релевира съгласието на пострадалия при определени условия само при убийството, било като в Общата част бъде създаден по-широкообхватен институт за правното значение на съгласието на пострадалия.

В заключение ще цитирам теолога Ханс Кюнг, който като привърженик на правото на смърт в своята книга „Човешки достойна смърт“ пише:

²¹ Чл. 97 – В Република България не се прилага евтаназия. – Закон за здравето, в сила от 01.01.2005 г.

²² Наредба № 49 от 2010 г., обн. ДВ, 53/12.07.2011 г. за основните изисквания, на които трябва да отговарят устройството, дейността и вътрешният ред на лечебните заведения за болнична помощ и домовете за медико-социални грижи.

Правото на продължаване на живота не е задължение и правото на живот не е принуда.

БИБЛИОГРАФИЯ

Георгиев, И. Правото на смърт: Юридически аспекти на евтаназиата // *Съвременно право*, 2006, № 3, 63–87. // **Georgiev, I.** Pravoto na smurt: Yuridicheski aspekti na evtanaziata // *Savremenno pravo*, 2006, № 3, 63–87.

Георгиева, К. Защита правото на живот според българското законодателство // *Научни трудове на Русенския университет*, 2013, 95–99. // **Georgieva, K.** Zashtita pravoto na zhivot spored bulgarskoto zakonodatelstvo // *Nauchni trudove na Rusenskia universitet*, 2013, 95–99. // <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp13/7/7-15.pdf>

Груев, Л. Смъртното наказание Pro et Contra, С.: Сиби, 1998. // **Gruev, L.** Smartnoto nakazanie Pro et Contra, S.: Sibi, 1998.

Захариева, П. Защита на правото на живот по чл. 2 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. // <http://humanrights.bg/Media/Default/Documents/Statii,%20analizi/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%20%D1%87%D0%BB.%202%20%D0%95%D0%9A%D0%9F%D0%A7.pdf>

Стайков, Д. Евтаназиата – право на смърт, убийство или милосърдие? // <http://web.uni-plovdiv.bg/raunov/Stidia%20Iuris/broi%202%20-%202015/Dimo%20Staykov.pdf>

Тодоров, Ц. Евтаназиата – производно право на достойна смърт. // <https://www.challengingthelaw.com/medicinsko-pravo/evtanaziata-pravo/>

Тодоров, Ц. Евтаназиата в България – конституционноправни аспекти // *Адвокатски преглед*, 2017, № 3, 40–51. // **Todorov, C.** Evtanaziata v Bulgaria – konstitucionnopravni aspekti // *Advokatski pregled*, 2017, № 3, 40–51.